

Marek Kulik

Instytut Nauk Prawnych UMCS w Lublinie, Polska

e-mail: marek.kulik@mail.umcs.pl

ORCID: 0000-0003-0191-6558

KARY DYSCYPLINARNE W USTAWIE O RADCACH PRAWNYCH. PRÓBA ANALIZY SYSTEMOWEJ

DISCIPLINARY PENALTIES IN THE ACT ON ATTORNEYS-AT-LAW. A SYSTEMS ANALYSIS

Abstract

The study concerns the system of disciplinary penalties in the Act of 6 July 1982 on attorney-at-law (Journal of Laws of 2020, item 75, as amended). The Act provides for the penalties of admonitions, reprimands, fines, suspension or revoking of law practicing or trainee's rights, as well as the prohibition of patronage. Apart from penalties, additional measures may be imposed which act as penal measures known to criminal law. The normative status of both is not clear in the constitutional sense. Undoubtedly, they are repressive in nature, although due to the imprecise definition of a disciplinary tort, they may raise objections from the point of view of the rules of *nullum crimen* and *nulla poena sine lege*. Both the axiological structure of the catalog of punishments and the details of their adjudication and execution raise a number of unresolved doubts in the literature. There is also no clear method of determining the amount of the fine, especially for acts that are extended in time, as well as the method of calculating the length of the prohibitions set out in the Act. The study is an attempt to assess the legal nature

of penalties and measures indicated in the Act, as well as to resolve the interpretation doubts indicated above.

KEYWORDS

disciplinary penalty, attorney-at-law

SŁOWA KLUCZOWE

kara dyscyplinarna, radca prawny

Odpowiedzialność dyscyplinarna jest przez niektórych autorów uważana za postać odpowiedzialności karnej¹, inni uważają ją za zbliżoną do odpowiedzialności administracyjnej². Uznawanie jej za odpowiedzialność karną rodzi wątpliwości, oznacza bowiem, że orzekanie w sprawie dyscyplinarnej jest wymierzaniem sprawiedliwości. Tymczasem zgodnie z art. 175 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.³ wymiar sprawiedliwości w państwie sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, administracyjne i wojskowe. Organy orzekające w I i II instancji w sprawach dyscyplinarnych nie są sądami w rozumieniu tego przepisu, a wymierzanie kar dyscyplinarnych nie jest sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości⁴. Dlatego wydaje się, że nie jest to odpowiedzialność karna. Co więcej, jej branżowy charakter sprawia, że nie istnieje jeden, a wiele różnych rodzajów odpowiedzialności dyscyplinarnej⁵. Wskazanie ich cech wspól-

¹ J. Makarewicz, *Prawo karne. Wykład porównawczy*, Lwów–Warszawa 1924, s. 4; A. Bojańczyk, *Z problematyki relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną i karną (na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, „Państwo i Prawo” 2004, z. 9, s. 29; K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989, s. 28; L. Gardocki, *Prawnokarna problematyka sędziowskiej odpowiedzialności dyscyplinarnej*, (w:) J. Giezek (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, Kraków 2006, s. 191 i n.

² T. Bojarski, *Kilka uwag na temat relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną a karną*, „Państwo i Prawo” 2005, z. 3, s. 102; M. Laskowski, *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 1, s. 86 i n.; wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 lutego 2001 r., K 22/00, OTK 2001, nr 3, poz. 48.

³ Dz.U. nr 78, poz. 483, z późn. zm.; dalej: Konstytucja RP.

⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 września 2001 r., SK 17/00, Dz.U. z 2001 r., nr 103, poz. 1129; postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 sierpnia 2016 r., Ts 390/15, OTK-B 2017, nr 250; J. Kajfasz, *Uprawnienia komisji dyscyplinarnej dla studentów w zakresie zobowiązania osób trzecich do określonego zachowania*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2019, z. 3, s. 153.

⁵ T. Bojarski, *Kilka uwag...*, s. 102; A. Uklejska, *Odpowiedzialność dyscyplinarna pracowników objętych ustawami szczegółowymi*, Warszawa 1967, s. 17; R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 70–72 i 78.

nych jest trudne, jednak wszystkie są postaciami odpowiedzialności represyjnej. Choć nie są prawem karnym, można uznać, że mieszczą się w standardzie prawa merytorycznie karnego (standard Engel)⁶. Operują bowiem sankcją, a zatem dolegliwością ukierunkowaną na osiągnięcie określonych celów. W wypadku ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych⁷ celem tym jest zagwarantowanie należytej jakości wykonywania zawodu radcy prawnego jako zawodu zaufania publicznego⁸. Spojrzenie na system kar w tej ustawie powinno więc uwzględniać ocenę, czy służy on osiągnięciu tego celu. Właśnie zbadanie tej okoliczności jest celem tego opracowania. Roboczo można założyć, że choć system kar dyscyplinarnych w powiązaniu z wymaganiami administracyjnymi wiążącymi się z wykonywaniem zawodu radcy prawnego co do zasady dobrze służy tym celom, to szczegółowe rozwiązania wykazują pewne wady. Aby zweryfikować tę hipotezę, konieczne jest dokonanie analizy kar dyscyplinarnych w powiązaniu z rozwiązaniami obejmującymi skutki ukarania.

Katalog kar dyscyplinarnych zawiera art. 65 ust. 1 u.r.p. Obejmuje on kary: upomnienia, nagany, pieniężną, zawieszenia prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego lub w prawach aplikanta, pozbawienia prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego lub wydalenia z aplikacji. Katalog ten jest zbliżony do obowiązującego w przepisach o odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów, co jest uzasadnione podobnymi współcześnie uprawnieniami zawodowych członków obu korporacji⁹. Obok kar istnieją też inne środki. Są nimi: zakaz wykonywania patronatu (art. 65 ust. 2a i 2b u.r.p.), obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego (art. 65 ust. 2e u.r.p.), podanie treści orzeczenia do publicznej wiadomości (art. 65 ust. 2f u.r.p.). Należy też zwrócić uwagę na prawne skutki skazania na karę dyscyplinarną: zakaz ubiegania się o ponowny wpis na listę radców prawnych w razie orzeczenia pozbawienia prawa do wykonywania zawodu (art. 65 ust. 2c u.r.p.), zakaz ubiegania się o ponowny wpis na listę aplikantów w razie orzeczenia kary wydalenia z aplikacji (art. 65 ust. 2d u.r.p.) i utratę biernego i/lub czynnego prawa

⁶ Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 czerwca 1976 r. w sprawie Engel i in. v. Holandia, skarga nr 5100/71. Na marginesie warto zauważyć, że standard wyznaczony w szczególności orzeczeniem w sprawie Engel został w ostatnich latach zrelatywizowany przez Europejski Trybunał Praw Człowieka interpretowaniem zasady *ne bis in idem*. W szczególności zwraca uwagę orzeczenie z dnia 16 listopada 2016 r. w sprawie A i B v. Norwegia (skargi nr 24130/11 i 29758/11), w którym uznano, że równoległe prowadzone sprawy karna i administracyjna, mimo wymierzenia w nich dwóch kar, są w istocie jedną i tą samą sprawą.

⁷ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1166; dalej: u.r.p.

⁸ Celem odpowiedzialności dyscyplinarnej jest ochrona prestiżu danej grupy zawodowej (korporacji) i zapewnienie należytego poziomu ich funkcji społecznej. Zob. P. Burzyński, *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008, s. 84; W. Kozielewicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 15.

⁹ R. Giętkowski, *Ocena ostatnich zmian ustawodawczych w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2016, t. XXXVI, s. 141–142.

wyborczego do organu samorządu radców prawnych w razie orzeczenia kary nagany, kary pieniężnej lub kary zawieszenia prawa do wykonywania zawodu (art. 65 ust. 2g i 2h u.r.p.). Objętość opracowania uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do wszystkich kwestii wiążących się z systemem kar. Pominęte zostaną zagadnienia kary łącznej i przedawnienia, a tylko zasygnalizowana zostanie problematyka zasad wymiaru kary. Każde z nich zasługuje na osobną uwagę, ale niniejsza praca z konieczności skupia się na samym systemie kar *sensu stricto*, uzupełnionym o ostrzeżenie przewidziane w art. 66 u.r.p.

Nie jest ono karą, a środkiem penalnym, którego status nie jest jasny. Na jego gruncie aktualizuje się problem ogólniejszy – kwestię stosowania na gruncie ustawy miernika karygodności czynu¹⁰. Zgodnie z art. 66 ust. 1 u.r.p., jeżeli przewinienie dyscyplinarne jest mniejszej wagi albo w świetle okoliczności sprawy będzie to wystarczającym środkiem dyscyplinującym radcę lub aplikanta bez potrzeby wymierzenia kary dyscyplinarnej, dziekan rady okręgowej izby radców prawnych, na wniosek rzecznika dyscyplinarnego, może poprzestać na udzieleniu ostrzeżenia radcy prawnemu lub aplikantowi. Środek ten można stosować w dwóch sytuacjach. W pierwszej przewinienie jest „mniejszej wagi”, w drugiej waga przewinienia nie musi być „mniejsza”, lecz nie ma potrzeby prowadzenia postępowania dyscyplinarnego, gdyż ostrzeżenie jest wystarczającym środkiem zdyscyplinowania radcy lub aplikanta¹¹. W pierwszym wypadku należy założyć, że karygodność przewinienia nie jest wysoka. W drugim, pojęciowo karygodność może być nawet znaczna, jednak wskazane w treści przepisu względy przemawiają za zastosowaniem ostrzeżenia.

Ostrzeżenie dziekańskie nie jest karą, a decyzja o jego zastosowaniu jest decyzją o niestosowaniu kary¹². Nie stosuje go organ orzekający w sprawach dyscyplinarnych, nie znajduje się w katalogu kar, jednak jest dolegliwością porównywalną z upomnieniem przez sąd dyscyplinarny – ma wymiar wyłącznie moralny. Większy ciężar gatunkowy upomnienia sądowego wynika z zaklasyfikowania go jako kary i wymierzania przez sąd, co nie ma miejsca w wypadku ostrzeżenia. W tym tylko tkwi formalna różnica między nimi, a zastosowanie jednej lub drugiej zależy od ustalenia jednej ze wskazanych w przepisie okoliczności.

W literaturze (zarówno powstałej na gruncie ustawy o radcach prawnych, jak i ustawy z dnia 26 maja 1982 – Prawo o adwokaturze¹³) przyjmuje się, że ocena, czy przewinienie stanowi wypadek mniejszej wagi, dotyczy kwalifikacji

¹⁰ Jest to problem związany z wymiarem kary, który nie może niestety być tu bliżej rozwijany.

¹¹ Identyczną regulację przewiduje art. 85 ust. 1 u.p.a., z tą różnicą, że środek, o którym tam mowa, nosi nazwę „upomnienie dziekańskie”. Art. 48 ust. 1 u.p.a. zna też upomnienie przez sąd dyscyplinarny za przewinienie mniejszej wagi. Na gruncie prawa o adwokaturze za „przewinienia mniejszej wagi” można zatem stosować ostrzeżenie i upomnienie dziekańskie, które różnią się od siebie tylko nazwą. Zob. R. Giętkowski, *Ocena...*, s. 143.

¹² R. Giętkowski, *Ocena...*, s. 143.

¹³ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1184, z późn. zm.; dalej: u.p.a.

prawnej. Wskazuje się okoliczności dotyczące strony przedmiotowej czynu odnoszące się do rodzaju dobra, w które godzi czyn sprawcy, zachowania i sposobu działania sprawcy, charakteru i rodzaju wyrządzonej lub grożącej szkody, czasu i miejsca czynu, a zatem elementy charakteryzujące czyn, z pominięciem osobowości sprawcy, jego opinii, zachowania się przed i po popełnieniu czynu i innych okoliczności wpływających na wymiar kary, a niedotyczących samego czynu¹⁴. To zaś oznacza, że stosuje się art. 115 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny¹⁵ do oceny wagi czynu. Przy tej ocenie pomija się elementy wpływające na wymiar kary, ale jednocześnie przyjmuje, że przy wymiarze kary ma zastosowanie art. 53 k.k.¹⁶.

Tymczasem art. 74¹ u.r.p. stanowi, że w postępowaniu dyscyplinarnym w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosuje się przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego¹⁷, a z przepisów materialnoprawnych te, które są zawarte w rozdziałach I–III Kodeksu karnego – zasady odpowiedzialności karnej, formy popełnienia przestępstwa, wyłączenie odpowiedzialności karnej. Podobną regulację zawiera art. 95n u.p.a. Ustawa o radcach prawnych nie odsyła do rozdziału VI Kodeksu karnego regulującego zasady wymiaru kary. Brak odesłań do innych, niż wskazane, przepisów ustawy rodzi wątpliwości, czy możliwe jest stosowanie regulacji, do których nie ma wprost odesłania. Warto przypomnieć, że do czasu wejścia w życie nowelizacji ustawy o radcach prawnych z dnia 7 listopada 2014 r.¹⁸ art. 74¹ stanowił o stosowaniu przepisów Kodeksu postępowania karnego, a nie Kodeksu karnego, przyjmowano niedopuszczalność stosowania przepisów Kodeksu karnego¹⁹. Wejście ustawy w życie nie sprawiło, że zastosowanie znajdują wszystkie przepisy Kodeksu karnego, a jedynie wskazane. Ta konstatacja jest ważna dla zasad wymiaru kary, gdyż rozdział VI Kodeksu karnego, który je zawiera, z jednej strony nie jest objęty odesłaniem z art. 74¹ u.r.p., a z drugiej sąd dyscyplinarny musi dokonywać wyboru między łagodniejszymi i surowszymi karami i nie może to zależeć tylko od wagi

¹⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 1997 r., II KKN 266/96, OSNKW 1998, nr 1–2, poz. 5; por. J. Paśnik, *Prawo dyscyplinarne w Polsce*, Warszawa 2006, s. 232; R. Borek-Buchajczuk, (w:) T. Liszcz (red.), *Prawo urzędnicze*, Lublin 2005, s. 152; Z. Czeszejko, Z. Krzemiński, *Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokatów*, Warszawa 1971, s. 41; Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 368; K. Ceglarska-Piłat, M. Zbrojewska, (w:) P. Kruszyński (red.), *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 242–243.

¹⁵ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1138, z późn. zm.; dalej: k.k.

¹⁶ Podobnie M. Zreda, *Kary dyscyplinarne w ustawie o radcach prawnych*, „Temidium” 2019, nr 12, s. 32.

¹⁷ Tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1375, z późn. zm.; dalej: k.p.k.

¹⁸ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2014 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 17787).

¹⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2005 r., SDI 5/11, „Rocznik Orzecznictwo SN w sprawach dyscyplinarnych” 2011, poz. 11; W. Kozielowicz, *Wpływ instytucji prawa karnego materialnego i procesowego na wykładnię i stosowanie przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 2, s. 53.

czynu, gdyż nie tylko waga czynu decyduje o poziomie narażenia lub naruszenia zaufania publicznego do zawodu. Należy też chyba uwzględniać i czynniki osobowe dotyczące sprawcy. Jak zadeklarowano wyżej, zasady wymiaru kary nie są przedmiotem tej pracy. Dlatego tylko skrótowo nadmienię, że choć ustawa nie odsyła do art. 53 k.k., to zawiera on przemyślany system czynników wpływających na ocenę wagi czynu zabronionego. Nawet gdy ustawa doń wprost nie odsyła, jawi się on jako najlepsze źródło przesłanek do oceny podstaw wymiaru sankcji. Nie rozwijając tego wątku w tym miejscu²⁰, należy podjąć próbę rozstrzygnięcia, czy na gruncie ustawy o radcach prawnych oceny, czy zachodzi wypadek mniejszej wagi, dokonuje się z wykorzystaniem ocen z zakresu prawa karnego.

Wyżej wskazano na poglądy wprost odwołujące się do konstrukcji społecznej szkodliwości na gruncie prawa karnego. Warto przypomnieć, że – o ile nie ma zgody co do tego, czy wypadki mniejszej wagi przestępstw są typami uprzywilejowanymi, czy instytucją z zakresu wymiaru kary²¹ – to często przyjmuje się, że przy ich ocenie należy brać pod uwagę te elementy, które wpływają na ocenę stopnia społecznej szkodliwości czynu²². Ewentualne przyjęcie, iż jest to instytucja z zakresu wymiaru kary, skłaniałoby do twierdzenia, że bierze się pod uwagę wszystkie elementy wpływające na wymiar kary. Możliwe są co prawda różne ujęcia²³, jednak autor niniejszych słów czuje się zwolniony od ich szczegółowej prezentacji, gdyż podziela pogląd, że wypadki mniejszej wagi są typami uprzywilejowanymi charakteryzującymi się zmniejszonym wobec typów podstawowych ładunkiem społecznej szkodliwości²⁴. To zaś oznacza, że przy ich ocenie należy się odwoływać do poziomu społecznej szkodliwości.

Pojęciem społecznej szkodliwości operuje art. 1 § 3 k.k. umiejscowiony w rozdziale I Kodeksu karnego, do którego odsyła art. 74¹ u.r.p. Art. 1 § 3 k.k. nie wyjaśnia, czym ona jest, ani nie wymienia, co na nią wpływa. To ostatnie czyni art. 115 § 2 k.k., który rozstrzygnął dawne wątpliwości, jak rozumieć społeczną szkodliwość, na rzecz koncepcji przedmiotowo-podmiotowej²⁵, pozostawiając

²⁰ Kwestii tej być może zostanie poświęcone odrębne opracowanie.

²¹ Podzielał pogląd, że są to typy uprzywilejowane. T. Bojarski, *Odmiany podstawowych typów przestępstw w polskim prawie karnym*, Warszawa 1972, s. 142 i n. Odmienne np. W. Wolter, *Uprzywilejowane typy przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1976, z. 1–2, s. 110.

²² T. Bojarski, *Odmiany...*, s. 145; A. Zelga, *Wypadki mniejszej wagi w kodeksie karnym*, „Palestra” 1972, nr 1, s. 60–61; R. A. Stefański, *Okoliczności uzasadniające przyjęcie „wypadku mniejszej wagi”*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 12, s. 128.

²³ Zob. ich omówienie przez R. A. Stefańskiego, *Okoliczności...*, s. 129 i n.

²⁴ T. Bojarski, *Odmiany...*, s. 142 i n.

²⁵ O różnych koncepcjach zob. A. Marek, *Stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu jako podstawa umorzenia postępowania karnego*, Toruń 1970, s. 74 i n.; A. Krukowski, *Spoleczna treść przestępstwa*, Warszawa 1973, s. 229 i n. O roli art. 115 § 2 k.k. P. Daniluk, *Ocena społecznej szkodliwości czynu*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 11, s. 129; J. Warylewski, *Spoleczna szkodliwość czynu w nowym kodeksie karnym – próba określenia*, „Przegląd Sądowy” 1998, nr 7–8, s. 13 i n.;

wątpliwości, czy katalog okoliczności tam zawarty jest zamknięty²⁶. Jednak nie to jest najistotniejsze, a okoliczność, że art. 74¹ u.r.p. nie odsyła do rozdziału XI Kodeksu karnego. Czy oznacza to, że na gruncie ustawy o radcach prawnych odradza się spór o to, jakie czynniki wpływają na ocenę poziomu społecznej szkodliwości, czy może należy mimo wszystko stosować art. 115 § 2 k.k.? Przepis ten nie zawiera ustawowej definicji społecznej szkodliwości, a jedynie wyliczenie elementów branych pod uwagę przy jej ocenie, jednak jego wartość walidacyjna jest zbliżona do definicji. Należy go zatem przy wykładni traktować podobnie jak przepisy zawierające definicje. Definicja umieszczona w obszarze U¹ wiąże także w obszarze U², jeżeli U² odsyła do U¹²⁷. Skoro więc art. 74¹ u.r.p. odsyła do rozdziału I Kodeksu karnego, zawarty w nim art. 1 § 3 operuje pojęciem społecznej szkodliwości, a elementy wpływające na jej poziom wymienia art. 115 § 2 k.k., to należy uznać, że elementy wymienione w art. 115 § 2 k.k. należy brać pod uwagę przy ocenie, czy czyn jest mniejszej wagi w rozumieniu art. 66 ust. 1 u.r.p.

Inne wątpliwości występują na gruncie tego samego środka orzekanego, gdy jest on wystarczającym środkiem dyscyplinującym radcę lub aplikanta bez potrzeby wymierzenia kary dyscyplinarnej (art. 66 ust. 1 u.r.p.). Podstawy oceny w tym zakresie nie stanowi poziom społecznej szkodliwości, ten bowiem brany jest pod uwagę przy ocenie wagi czynu. Stanowiąc ją powinny dwa elementy. Pierwszym jest to, czy dany środek może służyć zdyscyplinowaniu radcy lub aplikanta, a zatem, czy jego zastosowanie sprawi, że obwiniony będzie przestrzegał prawa i zasad etyki zawodowej w przyszłości. Drugim są cele, którym służy odpowiedzialność dyscyplinarna. Zatem oceniając, czy upomnienie będzie wystarczającym środkiem dyscyplinującym radcę lub aplikanta, dziekan powinien wziąć pod uwagę, czy ograniczenie się do ostrzeżenia, gdy czyn nie jest mniejszej wagi, dobrze służy celom zagwarantowania należytej jakości wykonywania zawodu zaufania publicznego, jakim jest zawód radcy prawnego, także w kontekście społecznego postrzegania go. Wydaje się, że poza tymi względami nie wchodzi tu w grę stosowanie dyrektyw wymiaru kary, niezależnie od wątpliwości, jakie może budzić sam charakter tych dyrektyw. Stosowanie tego środka nie jest bowiem orzekaniem o karze.

Ostrzeżenie jest fakultatywne, choć należy uznać, że w wypadkach, w których zachodzą podstawy do jego zastosowania, powinno być to regułą. Stosowanie kary należy uznać za ostateczność. Skądinąd warto zauważyć, że katalog kar zawarty w art. 65 u.r.p. jest uszeregowany od najłagodniejszej (upomnienie) do najsurowszej (wydalenie z zawodu). W ramach systemu kar ustawodawca stosuje gradację od najłagodniejszego do najsurowszego sposobu reakcji. Dyrektywy

wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 czerwca 1995 r., II KRN 59/95, „Prokuratura i Prawo” 1995, nr 10, poz. 1.

²⁶ Podzielam pogląd, że jest to katalog zamknięty. Tak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 października 2006 r., II KK 52/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 1902; P. Daniluk, *Ocena...*, s. 129.

²⁷ M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2012, s. 212.

systemowo-językowe skłaniają zatem do wyboru kary łagodniejszej przed surowszą i korzystanie z kary najsurowszej tylko wówczas, gdy kary łagodniejsze nie mogą osiągnąć celu. Poziom surowości sankcji dyscyplinarnych nie może wykraczać poza zakres niezbędny dla osiągnięcia celu, jakim jest zapewnienie prawidłowego wykonywania zawodu²⁸, co dotyczy zarówno wyboru sankcji, jak i wyboru, czy stosować karę czy ostrzeżenie.

W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że poszczególne rodzaje kar dyscyplinarnych nie są przypisane do konkretnych przewinień²⁹. To prawda, jednak należy zauważyć, że nie jest to charakterystyczne dla ustawy o radcach prawnych, lecz jest cechą odpowiedzialności dyscyplinarnej. W każdej postaci jest ona zwykle powiązana z naruszeniem deontologii danego zawodu i/lub uchybieniem jego godności. Takie określenie deliktu dyscyplinarnego nie odpowiada wymogom szczegółowej typizacji, ale odpowiadać nie musi, a nawet nie powinno. Uchybienie godności zawodu musi być oceniane w kontekście prawidłowości wykonywania zawodu. To bowiem poprawność wykonywania zawodu czy pełnienie funkcji jest przedmiotem ochrony. Odpowiedzialność dyscyplinarna jest ukierunkowana na ochronę prawidłowości funkcjonowania danej sfery³⁰. Wymusza to mało precyzyjne określenie zabronionego zachowania, skoro uchybieniem godności jest naruszenie norm etyki zawodowej, jak również ogólnej³¹, a z drugiej strony – dużą elastyczność systemu sankcji. Tak określonych zakazów nie można indywidualnie wiązać ze skonkretyzowanymi sankcjami, gdyż posługiwanie się nimi byłoby nieadekwatne do sposobu sformułowania zakazu. Taki sposób konstruowania typu i sankcji ma miejsce nie tylko w ustawie o radcach prawnych, lecz także we wszystkich ustawach przewidujących odpowiedzialność dyscyplinarną i nie wydaje się, by rodziło to niebezpieczeństwo dowolności orzekania. Wydaje się raczej, że pozwala to na uadekwatnienie rozstrzygnięć do potrzeb orzekania w bardzo zróżnicowanych stanach faktycznych wiązanych ze stypizowanymi z konieczności nieprecyzyjnie i poprzez odesłania do norm zewnętrznych wzorcami zakazanego zachowania.

Pierwszą z wymienionych w art. 65 u.r.p. kar jest upomnienie. Kara ta nie pociąga za sobą poważniejszych skutków. Obserwacja praktyki wskazuje, że orzeka się ją w wypadku najdrobniejszych naruszeń, najczęściej polegających na niewykonaniu obowiązku szkoleniowego. Trzeba jednak zważyć, że powinny być to przewinienia na tyle poważne, by uzasadniały wszczęcie i przeprowadzenie postępowania dyscyplinarnego. Alternatywą dla niej jest zatem omówione wyżej ostrzeżenie dziekańskie. W przeciwieństwie do upomnienia obciąża kartotekę

²⁸ P. Burzyński, *Ustawowe...*, s. 84; W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność...*, s. 55.

²⁹ M. Zreda, *Kary...*, s. 32.

³⁰ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 101 i n.; S. Maj, *Postępowanie dyscyplinarne w służbach mundurowych*, Warszawa 2008, s. 28 i n.

³¹ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność...*, s. 205.

radcy lub aplikanta, nie stanowi jednak realnej dolegliwości. Dobrze ujmując istotę tej kary Sąd Najwyższy, zauważając, że najistotniejsza dolegliwość, jaką wyrządza, to samo prowadzenie postępowania dyscyplinarnego, które stygmatyzuje obwinionego w środowisku zawodowym³². Sam fakt skierowania wniosku o ukaranie ma zwykle pewną wartość prewencyjną, mimo zasady domniemania niewinności. Tym bardziej wartość taką ma prawomocne ukaranie przez sąd dyscyplinarny, zwłaszcza w sytuacji, w której zostaną orzeczone dodatkowe środki w postaci obowiązku przeproszenia pokrzywdzonego, czy podania orzeczenia o ukaraniu do publicznej wiadomości (art. 65 ust. 2e i 2f u.r.p.).

Drugą w kolejności karą jest nagana. Jej istota jest podobna do upomnienia – także operuje moralnym potępieniem. Niewątpliwą realną dolegliwością jest, że jej orzeczenie z mocy samego prawa pociąga za sobą utratę biernego prawa wyborczego do organu samorządu radców prawnych na czas 3 lat od dnia uprawnocnienia się orzeczenia (art. 65 ust. 2g u.r.p.). Możliwe jest orzeczenie obok niej kary dodatkowej zakazu wykonywania patronatu na czas od roku do 5 lat (art. 65 ust. 2a u.r.p.). Także i w tym wypadku możliwe jest orzeczenie dodatkowo obowiązku przeproszenia pokrzywdzonego i podania orzeczenia o ukaraniu do publicznej wiadomości.

Wyżej wymienione kary mogą być orzekane zarówno wobec radców prawnych, jak i wobec aplikantów. Inaczej jest z karą pieniężną, którą można orzekać wyłącznie wobec radców prawnych (art. 65 ust. 2 u.r.p.). Pojawia się jednak wątpliwość, jeżeli status obwinionego zmieni się między popełnieniem czynu a ukaraniem, tzn. dopuści się on przewinienia jako aplikant, a zostanie ukarany jako radca prawny. Nie ma tu zastosowania argumentacja Sądu Najwyższego, że decydujący jest status obwinionego w czasie orzekania³³, gdyż Sąd Najwyższy rozwinął ją nie na gruncie kary pieniężnej, a kary zawieszenia wykonywania zawodu. Zawieszenie prawa do wykonywania zawodu radcy i zawieszenie w prawach aplikanta to postaci tej samej kary, określonej w art. 65 ust. 1 pkt 4 u.r.p. Istnieją dwie postaci kary dostosowane do statusu obwinionego, orzekane na podstawie tego samego przepisu. Dotyczy to też kary wydalenia odpowiednio z zawodu i aplikacji. Najsurowsze kary są ujęte w taki sposób, by mogły być w stosownej postaci orzeczone zarówno wobec aplikanta, jak i wobec radcy.

Dlatego słuszny pogląd Sądu Najwyższego nie może mieć wprost zastosowania do kary pieniężnej. Nie jest to też sytuacja przewidziana w art. 4 k.k. Co prawda, w czasie popełnienia deliktu dyscyplinarnego nie jest on dla aplikanta zagrożony karą pieniężną, ale między czasem popełniania czynu a czasem orzekania nie dochodzi do zmiany ustawy.

Wydaje się, że kluczowy jest czasownik „orzeka”. Skoro wobec aplikanta nie orzeka się kary pieniężnej, należy to odnosić do stanu rzeczy z czasu orzekania.

³² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2013 r., SNO 55/12, LEX nr 1418813; M. Zre-da, *Kary...*, s. 32; K. Ceglarska-Piłat, M. Zbrojewska, (w:) P. Kruszyński (red.), *Prawo...*, s. 224.

³³ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2013 r., SDI 38/12, LEX nr 1297721.

Zatem jeżeli sprawca dopuścił się czynu, będąc aplikantem, a następnie został radcą, kara pieniężna zostanie orzeczona wobec radcy, a nie wobec aplikanta.

Karę pieniężną wymierza się w granicach od półtorakrotności do dwunastokrotności minimalnego wynagrodzenia za pracę obowiązującego w dacie popełnienia przewinienia dyscyplinarnego (art. 2 ust. 2ba u.r.p.)³⁴, co w wypadku długotrwałych postępowań nie jest pozbawione znaczenia praktycznego.

Stwierdzenie, że chodzi o wysokość minimalnego wynagrodzenia obowiązującego w czasie popełnienia deliktu nie wystarcza w odniesieniu do deliktów rozciągniętych w czasie, np. polegających na niewykonywaniu obowiązku³⁵. Czasem popełnienia takich czynów jest odcinek czasowy obejmujący okres od pierwszego do ostatniego zachowania³⁶. Nie można wykluczyć sytuacji, w której w czasie popełnienia czynu wysokość najniższego miesięcznego wynagrodzenia zmienia się. Wydaje się, że należy przyjąć najwyższą z wartości obowiązujących w czasie popełnienia czynu. Zgodnie z literalną wykładnią art. 2 ust. 2ba u.r.p. chodzi bowiem o wartość minimalnego wynagrodzenia w czasie popełnienia czynu. Każda ze zmieniających się wartości obowiązywała w czasie czynu, zaś nie wydaje się, by jakakolwiek dyrektywa nakazywała wybór niższej z tych wartości. Nie ma wszak obowiązku wyboru wersji korzystniejszej dla sprawcy, a taką byłoby uznanie, że chodzi o uznanie, iż przez minimalne wynagrodzenie trzeba rozumieć najniższą z różnych wartości tego wynagrodzenia obowiązującą w czasie popełnienia czynu³⁷. Równie uprawnione jest stosowanie najwyższej, a biorąc

³⁴ Zatem na zasadach określonych w ustawie z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 2207). Zgodnie z § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 września 2021 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2022 r. (Dz.U. z 2021 r., poz. 1690) minimalne wynagrodzenie w 2022 r. wynosi 3010 zł.

³⁵ Ogląd praktyki (autor niniejszej pracy orzeka w Okręgowym Sądzie Dyscyplinarnym OIRP w Lublinie) – dość często popełniane są delikty polegające na niezastosowaniu się do orzeczonej przez sąd dyscyplinarny kary lub środka, np. nieuiszczenie kary pieniężnej czy niewykonanie obowiązku przeproszenia pokrzywdzonego.

³⁶ Tak A. Wąsek, (w:) O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. I, Gdańsk 2005, s. 91; B. Kunicka-Michalska, (w:) G. Rejman (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 375; J. Majewski, *Zmiana ustawy karnej w czasie popełnienia czynu zabronionego*, „Palestra” 2003, nr 9–10, s. 21; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2002 r., WK 1/02, OSNKW 2002, z. 7–8, poz. 58. Odmienny pogląd J. Kostarczyk-Gryszka, *Problemy prawa karnego międzyczasowego*, „Nowe Prawo” 1970, nr 2, s. 1250; postanowienie Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 11 sierpnia 1999 r., II AKo 199/99, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 10, poz. 27; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 kwietnia 2002 r., II KKN 387/01, LEX nr 52943, przesuwający czas popełnienia całości czynu na czas ostatniego zachowania jest nieadekwatny do rzeczywistości. Zob. M. Kulik, *Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym*, Warszawa 2014, s. 276 i n.

³⁷ Na gruncie derywacyjnej koncepcji wykładni wybór mniej korzystnego rozumienia interpretowanego zwrotu, o ile nie przekracza językowych granic wykładni, nie jest wykładnią rozszerzającą, lecz adekwatną. A. Choduń, M. Zieliński, *Aspekty językowych granic wykładni*, (w:)

pod uwagę, że wartość minimalnego wynagrodzenia stale rośnie, najwyższa wartość jest najbardziej adekwatna.

Na marginesie warto zauważyć, że często stosowana w praktyce przez obwinionych strategia przewlekania postępowania ma istotne znaczenie dla realnej wartości kary pieniężnej – im dłużej trwa postępowanie, tym dolegliwość tej kary wobec wzrostu poziomu wynagrodzeń jest mniejsza.

Obok kary pieniężnej można orzec zakaz wykonywania patronatu na czas od roku do 5 lat (art. 65 ust. 2a u.r.p.), a prawnym skutkiem skazania na nią jest utrata biernego prawa wyborczego do organu samorządu radców prawnych na czas 3 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia (art. 65 ust. 2g u.r.p.).

Zawieszenie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego można orzec na czas od 3 miesięcy do 5 lat, zawieszenie w prawach aplikanta – na czas od roku do 3 lat. Jest to jedna rodzajowo kara określona w art. 65 ust. 1 pkt 4 u.r.p. Jak wskazano wyżej, sprawca, który dopuszcza się deliktu dyscyplinarnego jako aplikant, a następnie zostaje wpisany na listę radców prawnych, może zostać ukarany karą zawieszenia prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego³⁸. Zakaz wykonywania patronatu na czas od 2 do 10 lat orzeka się obligatoryjnie obok zawieszenia prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego (art. 65 ust. 2b u.r.p.).

W odniesieniu do wskazanego środka dodatkowego warto zauważyć, że w ustawie o radcach prawnych nie ma regulacji analogicznej do art. 43 § 2a i 2b k.k., zgodnie z którymi okres, na który orzeczono pozbawienie praw publicznych i zakazy, nie biegnie w czasie wykonywania kary pozbawienia wolności, choćby orzeczonej za inne przestępstwo. Oznacza to, że okres środka zakazu wykonywania patronatu biegnie w czasie zawieszenia prawa do wykonywania zawodu, choć w takim wypadku wykonywanie patronatu i tak nie jest możliwe. Patronem może być wszak radca prawny, który daje rękojmię należytego wykonywania

W. Miemiec (red.), *Stanowienie i stosowanie prawa podatkowego. Księga jubileuszowa Profesora Ryszarda Mastalskiego*, Wrocław 2009, s. 93 i n.; M. Kulik, *Zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu*, (w:) P. Daniluk (red.), *Środki karne, przepadek i środki kompensacyjne w znowelizowanym Kodeksie karnym*, Warszawa 2017, s. 124. Nie podzielam zastrzeżeń wobec tego stanowiska podniesionych przez A. Sakowicza (*Kontrowersje związane z orzekaniem środka karnego w postaci zakazu zbliżania się do określonych osób*, (w:) M. Mozgawa, P. Poniatowski, K. Wala (red.), *Aktualne problemy i perspektywy prawa karnego*, Warszawa 2022 s. 253–254) z powołaniem się na B. Bilewską (*Pojęcie wykładni rozszerzającej w orzecznictwie*, „Przegląd Sądowy” 2013, nr 11–12) i J. Wróblewskiego (*Interpretatio extensiva*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1965, nr 1, s. 111 i n.). Nie akceptuję koncepcji wykładni prezentowanej przez J. Wróblewskiego, a koncepcję derywacyjną, w której inaczej niż J. Wróblewski rozumie się pojęcie wykładni rozszerzającej. Uwagi B. Bilewskiej relacjonują sposób rozumienia wykładni rozszerzającej w orzecznictwie, a ich puentą jest stwierdzenie, że nie ma jednolitego sposobu jej rozumienia (B. Bilewska, *Pojęcie...*, s. 73). Dlatego właśnie wyraźnie deklaruję, jak sam ją (za A. Choduń i M. Zielińskim) rozumiem.

³⁸ Zob. też postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2013 r., SDI 38/12, LEX nr 1297721.

patronatu, jest wpisany na listę radców prawnych i wykonuje zawód radcy prawnego co najmniej przez 4 lata, nie został ukarany orzeczeniem sądu dyscyplinarnego, nie został skazany prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo umyślne oraz nie zalega z płatnością składek członkowskich za okres dłuższy niż 3 miesiące, a także wyraził zgodę na podjęcie się obowiązków patrona i złożył oświadczenie, iż znane mu są obowiązki patrona (§ 11 ust. 2 uchwały nr 325/XI/2021 z dnia 28 października 2021 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego regulaminu odbywania aplikacji radcowskiej³⁹). Bieg okresu, na który orzeczono zakaz wykonywania patronatu w czasie trwania kary terminowej, jaką jest zawieszenie prawa do wykonywania zawodu, sprawia, że zakaz ten zwykle nie jest realną dolegliwością. *De lege ferenda* należy postulować, by okres, na który orzeczono zakaz wykonywania patronatu, nie biegł w czasie trwania zawieszenia prawa do wykonywania zawodu. Tym bardziej nie powinien on biec w czasie ewentualnego wykonywania kary pozbawienia wolności orzeczonej w postępowaniu karnym, nawet w sprawie o inny czyn niż będący przedmiotem postępowania dyscyplinarnego.

Skoro mowa o zakazie wykonywania zawodu orzeczonym w postępowaniu karnym na podstawie art. 41 § 1 k.k., to należy zauważyć, że zakaz orzekany w postępowaniu karnym i zawieszenie prawa do wykonywania zawodu orzekane w postępowaniu dyscyplinarnym mogą w praktyce być orzeczone za ten sam czyn. Zakaz orzeczony na podstawie art. 41 § 1 k.k. obowiązuje od uprawomocnienia się orzeczenia (art. 43 § 2 k.k.), a nie biegnie w czasie wykonywania kary pozbawienia wolności, nawet orzeczonej za inne przestępstwo (art. 43 § 2a k.k.). Z kolei zakaz orzeczony na podstawie art. 65 ust. 1 pkt 4 u.r.p. obowiązuje co do zasady od uprawomocnienia się orzeczenia⁴⁰. W praktyce zatem bardzo prawdopodobna jest sytuacja, że zawieszenie prawa do wykonywania zawodu (zawieszenia w prawach aplikanta), związany z nim zakaz wykonywania patronatu, a nawet prawny skutek skazania w postaci utraty biernego prawa wyborczego, w ogóle nie będą realną dolegliwością dla obwinionego. Wydaje się zresztą, że w zakresie samego zakazu wykonywania zawodu nie ma potrzeby, aby tak było – wystarczy orzeczenie zakazu na jednej podstawie. Być może warto rozważyć wprowadzenie mechanizmu redukcyjnego, skutkującego w razie orzeczenia zakazu w postępowaniu karnym i dyscyplinarnym, wykonywaniem tylko zakazu sądowego. Z kolei zakaz wykonywania patronatu w gruncie rzeczy ma – biorąc pod uwagę treść regulaminu aplikacji radcowskiej – wyłącznie symboliczne znaczenie.

³⁹ Zob. https://kirp.pl/wp-content/uploads/2021/11/uchwala_prezydium_krrp_325_xi_2021.pdf (dostęp: 20.07.2022 r.).

⁴⁰ Co do zasady, gdyż należy pamiętać, że w wypadku wniesienia kasacji orzeczenie nie podlega wykonaniu do czasu wniesienia kasacji bezskutecznego upływu terminu do jej wniesienia (art. 62² ust. 2 u.r.p.), a także do rozpoznania kasacji (art. 62⁵ ust. 2 u.r.p.).

Warto zauważyć, że niezastosowanie się do orzeczonego zakazu, podobnie zresztą, jak niewykonanie obowiązku przeproszenia pokrzywdzonego orzeczonego na podstawie art. 65 ust. 2e u.r.p., nie jest obwarowane żadną sankcją⁴¹. Może stanowić nowy delikt dyscyplinarny, ale nie stanowi czynu zabronionego przez art. 244 k.k. – nie jest to bowiem zakaz orzeczony przez sąd – co wynika z treści art. 175 ust. 1 Konstytucji RP. Praktyczne znaczenie tego braku jest niebagatelne. W istocie karanie radcy, który nie zastosował się do poprzedniego orzeczenia, tworzy swego rodzaju kwadraturę koła. Nie ma wszak gwarancji, że zastosuje się do nowego, nawet więcej – można oczekiwać, że się nie zastosuje.

Najsurowszą karą dyscyplinarną jest pozbawienie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego, a w stosunku do aplikanta – wydalenie z aplikacji (art. 65 ust. 1 pkt 5 u.r.p.). Z założenia ma charakter eliminacyjny⁴², jednak jest to względna eliminacyjność, gdyż kara pozbawienia prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego pociąga za sobą skreślenie z listy radców prawnych bez prawa ubiegania się o ponowny wpis na listę radców prawnych przez okres 10 lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia tej kary, zaś kara wydalenia z aplikacji pociąga za sobą skreślenie z listy aplikantów bez prawa ubiegania się o ponowny wpis na listę aplikantów radcowskich lub o wpis na listę radców prawnych przez okres 5 lat od dnia uprawomocnienia się jej orzeczenia (art. 65 ust. 2d u.r.p.). Warto przypomnieć, że do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 października 2010 r., K 1/09, ponowne ubieganie się o wpis było niemożliwe, co Trybunał Konstytucyjny uznał za niezgodne z art. 65 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP⁴³. Problem ten zasługuje na szersze studium. Omówienie go uniemożliwia objętość niniejszego opracowania, warto jednak zauważyć, że istnieją chyba silne racje przemawiające za tym, by wyjątki od zagwarantowanej w art. 65 ust. 1 Konstytucji RP wolności wyboru i wykonywania zawodu doznawały poważnych ograniczeń, a nawet wyłączeń w odniesieniu do zawodów zaufania publicznego, a takim jest wszak zawód radcy prawnego.

Na marginesie warto zauważyć, że wpis na listę radców prawnych jest możliwy w wypadku osoby niekaranej (art. 24 ust. 2 u.r.p.). Tymczasem popełnienie przestępstwa nie skutkuje skreśleniem z listy radców prawnych – musi zostać orzeczony zakaz wykonywania zawodu przez sąd karny albo pozbawienie prawa do wykonywania zawodu przez sąd dyscyplinarny. Wydaje się to rozwiązaniem niekonsekwentnym. Skoro niekaralność jest wymagana dla samego wpisu na listę, utrzymywanie na liście osób karanych sądownie jest niezrozumiałe. Prawomocne skazanie za przestępstwo umyślne powinno skutkować automatycznym wykreśleniem z listy⁴⁴.

⁴¹ Obserwacja praktyki wskazuje, że nie są to rzadkie przypadki.

⁴² M. Zreda, *Kary...*, s. 33.

⁴³ OTK-A 2010, nr 8, poz. 76.

⁴⁴ Na marginesie trzeba zauważyć, że obecne wymaganie całkowitej niekaralności samego wpisu idzie być może zbyt daleko. Na pewno warunkiem powinna być niekaralność za przestęp-

System sankcji uzupełniają podanie orzeczenia do publicznej wiadomości i obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego, oba o istotnym znaczeniu prewencyjnym i kompensacyjnym. Przy orzekaniu pierwszego z nich należy uwzględnić interes pokrzywdzonego, pamiętając o jego dużym znaczeniu dla postrzegania zawodu w środowisku.

Istotnym uzupełnieniem systemu sankcji jest przewidziana w art. 65² ust. 1 u.r.p. możliwość czasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych w czasie postępowania.

Czy system ten jest w pełni koherentny? Wydaje się, że w zasadzie tak, gdyby usunąć kilka wskazanych wyżej usterek. W szczególności okres, na który orzeczono zakaz wykonywania patronatu, nie powinien biec w czasie trwania zawieszenia prawa do wykonywania zawodu ani w czasie odbywania kary pozbawienia wolności. Warto rozważyć wprowadzenie mechanizmu redukcyjnego w razie równoległego orzeczenia zawieszenia prawa do wykonywania zawodu i zakazu wykonywania zawodu. Wydaje się, że zbyt daleko idzie pogląd Trybunału Konstytucyjnego, że bezwzględny zakaz ponownego wpisywania na listę radców prawnych osoby wydalonej z zawodu jest sprzeczny z art. 65 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Wreszcie wydaje się, że skazanie za przestępstwo umyślne powinno skutkować wykreśleniem radcy prawnego (i odpowiednio – aplikanta) z listy.

Być może cenne byłoby uzupełnienie katalogu środków o obowiązek naprawienia szkody, a także obowiązek ukończenia określonego szkolenia, a nawet obowiązek ponownego poddania się egzaminowi radcowskiemu. Praktyka dowodzi, że nie są rzadkie przypadki, w których obwiniony radca popełnia przewinienie dyscyplinarne wynikające z braku kompetencji zawodowych, a samo postępowanie pokazuje, że korzystne byłoby zweryfikowanie jego umiejętności. Obowiązek regularnego szkolenia nie gwarantuje wbrew pozorom utrzymywania wysokiego poziomu zawodowego. Być może w wypadkach, w których sąd dyscyplinarny stwierdzi rażącą niekompetencję radcy, powinien móc orzec obowiązek ponownego poddania się egzaminowi. Mandant korzystający z pomocy radcy powinien mieć pewność, że jest to pomoc profesjonalna. Brakuje też regulacji pozwalającej na zapewnienie, że zakaz wykonywania patronatu rzeczywiście będzie realnym narzędziem w ręku sądu dyscyplinarnego. Należy zauważyć, że eliminacja karanych dyscyplinarnie radców z grona potencjalnych patronów ma istotne znaczenie prewencyjne. Szkolenie w zawodzie radcy prawnego oparte jest na systemie mentorów i uczniów. Źle, jeśli mentorzy przekazują uczniom postawy uchybiające godności zawodu. Wreszcie brak jest skutecznych narzędzi pozwalających

stwo umyślne, popełnienie przestępstwa nieumyślnego być może nie powinno eliminować kandydata. Tym bardziej obecny stan budzi zastrzeżenia. Wpis na listę jest niemożliwy w wypadku osoby karanej za jakiegokolwiek umyślne lub nieumyślne przestępstwo. Jednak radca prawny, który popełnia umyślne przestępstwo pospolite i zostaje za nie skazany, może prowadzić działalność zawodową.

na wyegzekwowanie orzeczonych kar. Wskazane wyżej słabości i braki systemu sankcji w ustawie o radcach prawnych nie dyskwalifikują go *de lege lata*. Jednak można go poprawić, a stwierdzone braki tworzą praktyczne niedogodności, które nie służą dobrze ochronie wartości, które powinny reprezentować osoby wykonujące ten zawód.

REFERENCES

- Bilewska B., *Pojęcie wykładni rozszerzającej w orzecznictwie*, „Przegląd Sądowy” 2013, nr 11–12
- Bojańczyk A., *Z problematyki relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną i karną (na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, „Państwo i Prawo” 2004, z. 9
- Bojarski T., *Kilka uwag na temat relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną a karną*, „Państwo i Prawo” 2005, z. 3
- Bojarski T., *Odmiany podstawowych typów przestępstw w polskim prawie karnym*, Warszawa 1972
- Borek-Buchajczuk R., (w:) T. Liszcz (red.), *Prawo urzędnicze*, Lublin 2005
- Buchała K., *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989
- Burzyński P., *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008
- Ceglarska-Piłat K., Zbrojewska M., (w:) P. Kruszyński (red.), *Prawo o adwokaturze. Komentarz*, Warszawa 2015
- Choduń A., Zieliński M., *Aspekty językowych granic wykładni*, (w:) W. Miemiec (red.), *Stanowienie i stosowanie prawa podatkowego. Księga jubileuszowa Profesora Ryszarda Mastalskiego*, Wrocław 2009
- Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013
- Czeszejko Z., Krzemiński Z., *Odpowiedzialność dyscyplinarna adwokatów*, Warszawa 1971
- Daniluk P., *Ocena społecznej szkodliwości czynu*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 11
- Gardocki L., *Prawnokarna problematyka sędziowskiej odpowiedzialności dyscyplinarnej*, (w:) J. Giezek (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, Kraków 2006
- Giętkowski R., *Ocena ostatnich zmian ustawodawczych w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2016, t. XXXVI
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013
- Kajfasz J., *Uprawnienia komisji dyscyplinarnej dla studentów w zakresie zobowiązania osób trzecich do określonego zachowania*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2019, z. 3
- Klatka Z., *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 1999

- Kostarczyk-Gryszka J., *Problemy prawa karnego międzyczasowego*, „Nowe Prawo” 1970, nr 2
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016
- Kozielewicz W., *Wpływ instytucji prawa karnego materialnego i procesowego na wykładnię i stosowanie przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 2
- Krukowski A., *Společná treść преступstva*, Warszawa 1973
- Kulik M., *Zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu*, (w:) P. Daniluk (red.), *Środki karne, przepadek i środki kompensacyjne w znowelizowanym Kodeksie karnym*, Warszawa 2017
- Kulik M., *Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym*, Warszawa 2014
- Kunicka-Michalska B., (w:) G. Rejman (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999
- Laskowski M., *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 1
- Maj S., *Postępowanie dyscyplinarne w służbach mundurowych*, Warszawa 2008
- Majewski J., *Zmiana ustawy karnej w czasie popełnienia czynu zabronionego*, „Palestra” 2003, nr 9–10
- Makarewicz J., *Prawo karne. Wykład porównawczy*, Lwów–Warszawa 1924
- Marek A., *Stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu jako podstawa umorzenia postępowania karnego*, Toruń 1970
- Paśnik J., *Prawo dyscyplinarne w Polsce*, Warszawa 2006
- Sakowicz A., *Kontrowersje związane z orzekaniem środka karnego w postaci zakazu zbliżania się do określonych osób*, (w:) M. Mozgawa, P. Poniatowski, K. Wala (red.), *Aktualne problemy i perspektywy prawa karnego*, Warszawa 2022
- Stefański R. A., *Okoliczności uzasadniające przyjęcie „wypadku mniejszej wagi”*, „Prokuratura i Prawo” 1996, nr 12
- Uklejska A., *Odpowiedzialność dyscyplinarna pracowników objętych ustawami szczególnymi*, Warszawa 1967
- Warylewski J., *Společná škodlivost činu v novém kodeksie kárnym – próba określenia*, „Przegląd Sądowy” 1998, nr 7–8
- Wąsek A., (w:) O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. I, Gdańsk 2005
- Wolter W., *Uprzywilejowane typy przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1976, z. 1–2
- Wróblewski J., *Interpretatio extensiva*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1965, nr 1
- Zelga A., *Wypadki mniejszej wagi w kodeksie karnym*, „Palestra” 1972, nr 1
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2012
- Zreda M., *Kary dyscyplinarne w ustawie o radcach prawnych*, „Temidium” 2019, nr 12